

Лекція 11

Політична свідомість: рівні, структура, типи.

Політична свідомість — форма суспільної свідомості, яка відтворює політичне буття суспільно неоднорідного суспільства, важлива складова частина суспільно-державного життя.

Вона виникла у відповідь на реальну соціальну потребу — обґрунтування природи держави і державної влади.

Отже, політична свідомість є сукупність поглядів і настанов, які характеризують ставлення людей до держави, партій, громадських організацій, об'єднань, товариств, політичних цінностей і цілей розвитку. Вона є відображенням реалій буття і рівня розвитку продуктивних сил, особливостей політичної структури, системи суспільних відносин, рівня освіти і культури.

Основу політичної свідомості становлять знання, емоції та оцінки, розумові операції, орієнтовані на сферу політичних відносин та інститутів, соціальних норм, ролей, процесів.

Політологія розглядає політичну свідомість як багато структурне і багаторівневе явище. Залежно від її суб'єкта розрізняють:

- політичну свідомість суспільства;
- політичну свідомість соціальної групи (класу, прошарку, нації, конфесії тощо);
- політичну свідомість особистості.

Індивідуальна політична свідомість – це свідомість кожного окремого індивіда як учасника політичного процесу. Групова політична свідомість – це свідомість різних соціальних спільностей людей (соціально-класових, етнічних, демографічних, професійних, територіальних). Соціальну базу масової політичної свідомості складає маса як сукупність індивідів, котрі належать до різних соціальних спільностей і беруть участь у конкретних політичних процесах. За своїм змістом масова політична свідомість є сукупністю ідей, поглядів, уявлень, почуттів, настроїв, що відображають доступні їй відомі масам політичні явища і процеси. Масова політична свідомість формується під впливом не лише соціально-економічних і політичних чинників, а й за допомогою ідеологічних засобів.

Розуміння політичної свідомості як сукупності духовних явищ, що відображають внутрішні і зовнішні процеси функціонування держави та інших політичних інститутів і структур суспільства, дає змогу так схарактеризувати її структуру:

політична психологія (емпірична й буденна політична свідомість) і політична ідеологія (теоретична й наукова політична свідомість);

політична самосвідомість, політичні знання й оцінки суб'єктом політичної діяльності потреб та інтересів різних суспільних груп;

спеціалізована свідомість (передусім партій) і масова політична свідомість, політична свідомість окремих верств і груп суспільства.

Першим рівнем духовного відображення політичного життя є емпірична політична свідомість, в якій безпосередньо з повсякденної практики фіксується досвід суб'єкта. Її нерідко ототожнюють з буденною. Але між ними є відмінності.

Буденна політична свідомість, як і емпірична, являє собою сукупність ідей і поглядів, що виникають безпосередньо з повсякденної практики того чи іншого соціального прошарку, групи людей, окремих індивідів. Але вона не зводиться лише до емпіричної, бо до її змісту входять ідеологічні й теоретичні елементи, що характеризують емоційно помірковане осмислення дійсності.

Емпірична й буденна свідомість відображають здебільшого поверхневі процеси, не проникаючи в їх сутнісні характеристики. Але як здоровий глузд, народна мудрість і на цих рівнях становить певну пізнавальну цінність, може бути одним із джерел теоретичної та ідеологічної свідомості. Буденна свідомість, крім того, забезпечує безпосередню орієнтацію людини в практичному виборі рішень.

Емпірична і буденна політична свідомість мають чітко виражені соціально-психологічні риси — почуття, настрої, емоції, імпульсивність, гостроту сприйняття політичних процесів, подій, рішень.

Безпосередній зв'язок із практикою та соціально-психологічна оформленість надають емпіричному й буденному рівням політичної свідомості особливої динаміки, рухливості, гнучкості в реагуванні на зміни політичних умов, здатних чинити суттєвий, навіть вирішальний вплив на хід політичного процесу.

Особливо яскраво соціально-психологічний рівень політичної свідомості дається взнаки в поведінці людей у натовпі, дії якого нерідко непередбачувані, настрої піддаються маніпулюванню з боку різних організованих політичних сил.

Вищим рівнем політичної свідомості є політико-теоретична свідомість, тобто сукупність ідей, поглядів, учень, концепцій, доктрин, що виникають на основі наукового дослідження політичних відносин, процесів, інститутів, глибинних взаємозв'язків і суперечностей, закономірностей суспільно-політичного розвитку. Розвинута політична теорія (наука) — це не тільки сукупність достовірних знань про політичні процеси та явища, вона містить у собі відповідний механізм побудови цього знання, розкриває логічну залежність одних елементів від інших, одних категорій і понять від інших. Сформована на основі узагальнення суспільної практики, політична теорія є найбільш досконалою формою наукового обґрунтування політичної діяльності. Прикладом такого внутрішньо систематизованого знання про політичну дійсність можна назвати політологію як наукову й навчальну дисципліну.

Особливе місце у відображенні політичних процесів і явищ посідає політична самосвідомість. Ця особливість полягає перш за все у тому, що політична самосвідомість як осмислення політичного життя характеризується специфічною активністю завдяки активності як індивідуальної свідомості, так і політики як форми суспільної свідомості. Тому політична свідомість — це

реалізація свого «Я» в сфері політики як спосіб дійсного ставлення людини до світу. Спеціалізована свідомість ідеологічно однорідна. Найчастіше її носіями виступають політичні партії, організації. Вони фіксують необхідність цілеспрямованого формування та розвитку масової свідомості у відповідному напрямі. Головне у спеціалізованій свідомості — це вироблення, розвиток і впровадження в свідомість громадян, соціальної групи (чи груп), соціального прошарку відповідної ідеології.